

культура українського народу в XXI столітті: стан та перспективи розвитку» (Kyiv, 29 zhovtnia 2009) / O. Riznyk. – K.: DAKKKiM, 2009. – 272 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.culturalstudies.in.ua/zbirnik-2010.php>.

11. Sadovenko S. M. Formuvannia natsionalnoi kultury osobystosti narodnoi kazkoii / Sadovenko S. M. // IX Kulturolohichni chytannia pamiaty Volodymyra Podkopaieva «Kontseptualni problemy rozvytku ukraïnskoi kultury u svitli pidhotovky i provedennia 2012 roku yak roku kultury ta vidrodzhennia muzeiv v Ukraïni»: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 2–3 chervnia 2011 r. U dvokh tomakh. – K.: NAKKKiM, 2011. – Tom I. – S.145–155; Ziazun I. A. Osvita i vchytel v ukraïnskomu derzhavotvorenni // Osvita Ukrainy. – 1998. – №51. – S.6; Aryarskyi M. A. Kultura dosuha kak predmet pedahohyky y prykladnoi kulturolohy // Visnyk KNUKiM: Zb. nauk. prats. – Vyp.12. – Chastyna 1 / Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv. – K., 2005. – S.38–46.

12. Skrypnyk H. Ukraïnska kultura yak dzherelo derzhavnogo samostverzhennia natsii «Na storozhi ukraïnskoi narodnoi kultury». Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii / H. Skrypnyk. – Kyiv, 2008. – 264 s.

13. Slobodianiuk P. Ia. Kultura Khmelnychyny / P. Ia. Slobodianiuk. – Khmelnytskyi: Podillia, 1995. – 332 s.; Slobodianiuk P. Ia. Osoblyvosti rozvytku kultury na suchasnomu stani / P. Ia. Slobodianiuk // Khmelnytskomu – 500: Tezy nauk.–prakt. konfer. – Khmelnytskyi, 1991. – S.122–123; Slobodianiuk P. Ia. Podilskiy kulturniy rehion: natsionalni tradytsii i suchasnist / P. Ia. Slobodianiuk // Perekhid do rynku i problemy rozvytku dukhovnosti na Vinnychyni: Mater. nauk.–metod. konfer. prats. kultury, predstavnykiv derzhavnykh orhanizatsii, shcho vplyvaiut na formuvannia kult. seredovyscha // Kamerton – iks. – 1993. – 5 bereznia. – S.2–10; Slobodianiuk P. Ia. Stan i problemy khudozhno–tvorchoho amatorstva na Khmelnychyni v dobu nezalezhnosti Ukrainy: porivniálny analiz / P. Ia. Slobodianiuk // Osvita, nauka i kultura na Podilli: Zb. nauk. prats. T.5. «Kultura, osvita i prosvitnytskyi rukh na Podilli u XVIII – na poch. XXI st.»: Mater. kruhloho stolu. – Kamianets–Podilskiy, 2005. – S.295–304.

14. Spiridonova L. Vinnychchany pidkoryly stolytsiu / L. Spiridonova // Svitlytsia. – 2009. – №3–4. – S.1–2.

15. Tvorun S. O. Praktychna etnolohiia dlia dilovykh liudei: navch. posibnyk / S. O. Tvorun; Vinnytskyi in–t ekonomiky Ternopilskoho derzh. ekonomichnogo un–tu. – Vinnytsia: Knyha–Veha, 2005. – 216 s.; Melnychuk L. S. Etnohrafiia podilskoho honcharstva: suchasnyi stan doslidzhennia / L. S. Melnychuk // Narodna kultura Podillia v konteksti natsionalno vykhovannia: Zb. nauk. prats Mizhnar. nauk.–prakt. konf. – Vinnytsia, 2004. – S.224–235; Kosakivskiy V. Tkatstvo na Vinnychyni: z naidavnishykh chasiv do sohodennia / V. Kosakivskiy // Narodne mystetstvo. – 2002. – №3–4. – S.46–48; Tsvihun T. Zberezhennia i rozvytok folkloru na Vinnychyni. Folklorna spadshchyna Hnata Tantsiury / T. Tsvihun // Podilskiy folklor u zbyranni ta doslidzhenni: Tezy mizhnarodnoi naukovo–praktychnoi konferentsii. – Vinnytsia, 2006. – S.3–8; Tsvihun T. Zberehty avtentychnu kulturu / T. Tsvihun // Svitlytsia. – 2009. – №3–4. – S.8–9; Tsvihun T. «Velykodnia pysank». II Vseukraïnske sviato narodnoho mystetstva / T. Tsvihun // Svitlytsia. – 2010. – №2. – S.2–5; Tsvihun T. Problemy zberezhennia tradytsiinoho tkatstva na Vinnychyni / T. Tsvihun // Podilske tradytsiine tkatstvo: materialy Vseukr. nauk.–prakt. konf., m. Vinnytsia, 30 veres. – 1 zhovt. 2008 r. – Vinnytsia, 2009. – S.6–9.

16. Tymbaliuk N. M. Sotsiolohiia dozvillia: [navchalnyi posibnyk] / N. M. Tymbaliuk / Derzhavna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – K., 2001. – 180 s.

17. Yudin M. M. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku narodoznavchoho napriamku roboty klubnykh zakladiv Sumshchyny // Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku narodoznavchoi nauky v Ukraïni: zbirnyk materialiv Kruhloho stolu, prysviachenoho pamiaty V. T. Skurativskoho (Kyiv, 28 zhovtnia 2008 r.). – K.: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho, 2008. – 235 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_6_18.php.

Zhaliuk O. P., chief specialist of the training department, Kiev Institute of Business and Technology, Vinnytsia branch (Ukraine, Vinnytsia), o.zhaliuk@yandex.ru

National and cultural heritage in the activities of club type establishments in Podillia

On the example of Vinnytsia region this paper describes the club type establishments' activity to revive, preserve and promote traditional Ukrainian culture at present stage. The suggestions for the improvement of forms and methods of cultural and creative, organizational and methodical activities and mechanisms of resource support for the development of nation–building processes in club type establishments are presented here. Among them are the following: creation of favorable conditions

for the revival, preservation and promotion of traditional Ukrainian culture, and consequently, for the comprehensive education of children and youth, involvement and participation in club activities various categories of population, promotion, support and improvement of the activity of modern youth art groups and folk craftsmen, who are studying and reviving the traditional Ukrainian culture and develop it in new forms, organization of permanent folklore and ethnographic expedition to collect, study and dissemination of folklore and ethnography knowledge, extension of specialists training from different kinds of Ukrainian Traditional Culture in Vinnytsa and Tulchin culture colleges, schools of aesthetic education, centers of folk arts and music schools.

Keywords: Vinnytsia region, traditional culture, revival, club type establishment, cultural and creative activity.

Жалиук О. П., главный специалист учебного отдела, Винницкий филиал Киевского института бизнеса и технологий (Украина, Винница), o.zhaliuk@yandex.ru

Национально–культурное наследие в деятельности клубных учреждений Подолья

На примере Винницкой области рассматривается деятельность клубных учреждений по возрождению, сохранению и популяризации украинского национально–культурного наследия на современном этапе. Представлены предложения по совершенствованию форм и методов культуротворческой, организационно–методической деятельности и механизмов ресурсного обеспечения развития процессов нациогенезиса в клубных учреждениях: создание благоприятных условий для возрождения, сохранения и популяризации украинской традиционной культуры, а следовательно, для всестороннего воспитания детей и молодежи, привлечение к участию в клубных мероприятиях различных категорий населения, пропаганда, поддержка и совершенствование деятельности современных молодежных художественных формирований и мастеров народного творчества, которые изучают и возрождают традиционную украинскую культуру и развивают ее в новейших формах, организация постоянно действующих фольклорно–этнографических экспедиций для сбора, изучения и распространения знаний по фольклору и этнографии Подолья, расширение подготовки специалистов из разных видов украинской традиционной культуры в Винницком и Тульчинском училищах культуры, в школах эстетического воспитания детей, центрах народных художественных промыслов и музыкальных школах.

Ключевые слова: Винницкая область, традиционная народная культура, возрождение, клубное учреждение, культуротворческая деятельность.

* * *

УДК 930.85/8

Лаврут О. О., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільно–гуманітарних дисциплін та методики їх викладання, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Слов'янськ), lavrut.olga@gmail.com

Вивчення російської мови в школах УРСР в перші повоєнні роки

Після закінчення воєнних дій нагальним питанням стало відновлення освітнього потенціалу Української РСР. Метою нашого дослідження є характеристика питання вивчення російської мови в школах УРСР в перші повоєнні роки через окреслення історіографічної та джерелознавчої спадщини; аналіз кількісних показників закладів освіти; характеристику політики радянського уряду щодо запровадження російської мови по всій території республіки та реакції цього в різних її регіонах; з'ясування вивчення предмету в різних школах та класах; науково–методологічного та матеріального забезпечення; визначення подальшої перспективи дослідження. Одним із важливих етапів цього стало надолуження втраченого через запровадження більшої кількості годин, відведених на вивчення не лише рідної мови, але й ітернаціональної – російської. Поступово мови етносів, котрі мешкали на терені колишньої республіки, втрачали можливість еволюційності власної мовної ідентичності. Так була скорочена, а пізніше і зведена нанівець кількість етнічних шкіл: польських, угорських, молдавських тощо.

У процесі вивчення російської мови в школах колишньої республіки залишалися актуальними питання пов'язані з елементарною грамотністю, культурною мовлення та письма. Її вивчення фактично перебувало на тому ж рівні, що і української. Успішність багато в чому залежала від спроможності дітей та їх батьків навчатись. Школи переживали період відбудови, що вплинуло на забезпечення навчально–методичного, програмового матеріалу та кадрового складу. Перспективою дослідження може стати вивчення проблеми в подальші періоди історії України.

Ключові слова: навчальний процес, учні, школа, російська мова, українська мова, навантаження, забезпечення, підручники, іспити.

У період з 25 травня по 1 червня 2012 року КМІС провів всеукраїнське опитування громадської думки методом очного інтерв'ю по всій території України за схематичною

вибіркою за участі населення віком від 18 років. Більше третини опитаних вважає, що держава має забезпечити можливість отримання шкільної освіти російською мовою на всій території держави, 45% – має забезпечуватись у тих місцевостях, де більшість населення цього потребує, і 14% – проти цього всього. Кожен другий українець вважає, що російську мову та літературу, як окремі предмети, потрібно викладати в усіх школах України, як україно-, так і російськомовних; 42% – ці предмети мають бути варіативними і 4% – їх не треба викладати як окремі. Кожен третій українець погоджується, що вивченню російської мови в україномовних закладах повинно приділятися така ж кількість часу, як і на вивчення української; 37% – менша, але більше, ніж на вивчення будь-якої іноземної мови; і 22% – вони мають вивчатись в однаковій мірі на рівні з іноземними [1].

Спираючись на оновлені Державні освітні стандарти, більшість українських п'ятикласників обрали як другу іноземну мову німецьку – 52%, російську – 23%, французьку – трохи більше 14%, польську – 1,6%, іспанську – 1,2 відповідно. Значна частина учнів вивчають російську мову. У цьому контексті доречно звернути увагу на досвід минулих років, особливо післявоєнних, коли не лише відновлювався економічний потенціал, але й у тяжких умовах відбувався поступовий русифікаторський наступ в освітній сфері [2].

Вивчаючи зазначене питання, праці умовно можна розділити за тематичною спрямованістю. У перших автори звертали увагу на розвиток культурної сфери, зазначаючи про характерні процеси цього періоду [3]; у других – розвиток освітньої сфери, у тому числі і життя закладів (дошкільних, загальноосвітніх, вищих) [4], у яких прослідковується кількісна та якісна динаміка їх складу, матеріального забезпечення, виховної роботи тощо. Треті – презентують особливості мовної політики в освітній сфері [5, с. 247–251].

Проте деякі питання залишились осторонь. Тому, метою нашого дослідження є характеристика питання вивчення російської мови в школах УРСР в перші повоєнні роки через окреслення історіографічної та джерелознавчої спадщини; аналіз кількісних показників закладів освіти; характеристику політики радянського уряду щодо запровадження російської мови по всій території республіки та реакції цього в різних її регіонах; з'ясування вивчення предмету в різних школах та класах; науково-методологічного та матеріального забезпечення; визначення подальшої перспективи дослідження. Джерелами до написання статті стали архівні матеріали [6] та періодичні видання вказаного періоду [7, с. 69–71]. Перші надали можливість вивчити нормативно-правове забезпечення проблеми, інструктивно-методичні вказівки до вивчення предмету; другі – згадки учасників подій [8], бieżучі питання до викладання предмету [9].

Російська мова довгий час залишалась мовою міжетнічного спілкування в колишньому Радянському Союзі та в його республіках. Вона була ідеологічно-комунікативним наповненням влади. Після звільнення українських земель від німецько-фашистських загарбників, політика інтернаціоналізації продовжилась. У різних регіонах колишньої УРСР по-різному відбувалось ставлення до вивчення російськомовних предметів, зокрема і до мови. «Це нині вона (російська мова) для мене основна мова спілкування, а в дитинстві я російської

ї не знав. У школі ми вивчали лише дві мови – українську й німецьку. Їх я вважав рідними», – згадував уродженець Веселого Гаю, що на Запоріжжі. Значна частина корінних жителів області аж до 1945 р. не знала російської мови і не використовувала її в повсякденному житті [8].

Цьому «сприяла» послідовна політика радянського уряду. Прослідковуючи динаміку, необхідно відзначити, що протягом повоєнного першого десятиліття кількість українських шкіл зменшилась, а російських – збільшилась в 1,5 рази. До того ж російськомовні школи були значно численнішими. У цілому ж, в УРСР на 1950 р. працювала 31 055 шкіл, у тому числі з українською мовою викладання – 27 901, російською – 2836, польською – 6 угорською – 101, румунською – 13, молдавською – 163, а 35 шкіл були дво- і тримовними. У 1953 р. в українських школах отримували освіту 1,4 млн. учні, а в російськомовних – та змішаних – 3,9 млн. відповідно. Зменшилась кількість національних закладів: зокрема, вдвічі – молдавських, угорських, польських; поступово закривались румунські, узбецькі та вірменські школи. Майже всі вони стали російськомовними. Викладання у більшості вузів велося російською мовою.

Непростою була ситуація в школах західноукраїнських областей. Тут члени ОУН вимагали від учителів та дирекції шкіл не викладати російську мову, не прославляти «ката Сталіна», російську і радянську культури, вилучаючи літературу, спрямовану на виховання радянського патріотизму. З метою «налаштування» відрядженого вчительства члени ОУН не пускали його на заняття, зриваючи навчальний процес, перестривали й били, а деяких жорстоко вбивали. Неоднозначну позицію займали й педагоги-поляки та інші, котрі намагались ізолюватись від дійсності та радянського впливу, зокрема вивчення не лише української, а й тим паче – російської мов. Поступово тут домінуючою стає російськомовна школа [10, с. 33–40].

Школи працювали за програмами 1945 р., затвердженими Міністерством освіти республіки. Викладання української і російської мов починалось з другого класу в усіх школах з другого півріччя 1945/46 навчального року. У процесі вивчення російської мови користувались підручником «Русского языка для 2 класса», який складався із декількох частин: букварної (обов'язкової для вивчення) і – частини для читання (необов'язковою, на вибір вчителя). Акцентувалась увага на розвитку мовленні дітей, особливо діалогічного, збільшенні їх словникового запасу, списуванні, виразному читанні тощо. Навчальне навантаження на вивчення української мови у російськомовних закладах російської і – в україномовних – складало по 3 години на тиждень відповідно, тобто однакову кількість годин [11, арк. 40–42зв].

У процесі вивчення предмету учні 1–4 класів задовільно засвоїли програмовий матеріал, важко їм далось засвоєння правопису закінчень прикметників, правопис дієслів, прислівників та складних слів. Діти вмівали складати плани до текстів, заголовки оповідань, виразно і бігло читати й переказувати текст. Учні сьомих класів, повторюючи курс російської мови, звертали увагу на фонетику і морфологію, синтаксис, будову простого і складного речень, складносурядного і складнопірядного, заміну пірядних речень прикметниковими і дієприкметниковими зворотами.

Обласні відділи народної освіти надали вказівки Народного комісаріату освіти від 1 березня 1946

р. до складання білетів та текстів письмових робіт у 5–7, 9 класах семирічних та середніх шкіл на 1945/46 навчальний рік. Відділи надавали тексти для граматичного розбору з мов, тексти для перевірки техніки читання з мов, які складались педагогами і затверджувались директорами навчальних закладів, потім – обласними відділами освіти. Запропоновані викладачами речення для граматичного розбору, назви творів, уривки для перевірки техніки читання записувались на окремих аркушах чи картках, де вказувались порядковий номер і видавались разом із білетами [12, арк. 78–79зв].

Наказ Міністра освіти УРСР товариша П. Т. Дудника від 11 жовтня 1947 р. «Про підсумки навчально–виховної роботи шкіл Української РСР за 1946/47 навчальний рік» наголосив, що учні, в переважній більшості, засвоїли програму і переведені до наступних класів: 88% від загальної їх кількості – до старших класів, зокрема 4 клас закінчили 423.347 учні, 7 клас – 148.102, 10 клас – 24.075 учнів відповідно. У документі наголошувалось на повному забезпеченні дітей шкільного віку навчання на їх рідній мові. Згідно із результатами іспитів, рівень грамотності учнів залишався на низькому рівні, особливо російської мови у сільських школах та у школах з неросійською та неукраїнською мовами викладання (що підтверджувало штучне насадження російської мови у освітніх закладах республіки) [13, арк. 14–17зв].

Згідно зі змінами, внесеними Міністерством освіти УРСР на 1947 р. до інструкції про випускні та перевідні іспити у середніх, семирічних та початкових школах УРСР (видання 1946 р.) у школах з неукраїнською і неросійською мовами навчання іспити на атестат зрілості з рідної мови та літератури складали в письмовій формі, з російської мови та літератури – письмовий та усний. У школах з неукраїнською та неросійською мовами навчання випускні іспити у 4 класах проводили із рідної та російської мов. З рідної мови – усний та письмовий іспит, учні писали переказ, з російської мови – усний та письмовий. Білети для усних перевідних іспитів в усіх класах шкіл з неукраїнською та неросійською мовами навчання складало Міністерство освіти УРСР і надсилало обласним відділам народної освіти. Якщо у регіонах функціонували школи із неукраїнською та неросійською мовами навчання, то для їх учнів білети складали обласні відділи народної освіти [14, арк. 29зв].

Дні іспитів встановлювали обласні відділи народної освіти і повідомляли школи до 15 квітня поточного року. У школах із неукраїнською та неросійською мовами навчання іспити необхідно було проводити і з рідної мови і з російської мови та літератури. Метою іспитів у 5, 6 класах стало виявлення наявних знань, вмінь та навичок читання, висловлюватись цими мовами. У білеті мали бути завдання з читання (прочитати, переказати, розповісти напам'ять уривок), розвиток мови (розповідь про події зі свого життя, добір однокореневих слів з однаковими суфіксами, префіксами; добір слів на запропоновану тему; питання, що стосувалось складання ділових паперів: заява, протокол, акт, доручення), граматики (граматичний розбір речення, побудова речення). У білетах містились три питання: з літератури (розповідь біографії письменників, переказ сюжету твору, характеристика образів, читання та розповідь напам'ять), граматики (граматичний розбір), розвитку мови (скласти

речення різної синтаксичної конструкції, переклад виразу з рідної мови на українську (російську), скласти діловий папір) [5, с. 247–251].

У 7–х класах шкіл з неукраїнською та неросійською мовами навчання проводили іспити з мов: з рідної мови – усний і письмовий (переказ), з російської – відповідно, з української – письмовий, пишучи диктант. У 8–9 класах цих шкіл іспити з рідної мови та літератури проводились лише в письмовій формі (писали твір на вільну тему) [13, арк. 205–208зв].

Негативно на засвоєння матеріалу впливали відсутність наочних приладь, таблиць, схем тощо. Окремих підручників для шкіл із українською мовою навчання заклади не отримали, зокрема, такі: для 1 класу – російську мову, для 3 – російську мову та природознавство; для 4 – російську мову, природознавство та історію; для 5 – французьку, німецьку, англійську мову, граматику з російської мови; 6 – граматику з української мови, російської, французької, німецької; 7 – хрестоматію з української літератури, підручники з французької, німецької, англійської мов; для 8 – українську літературу, хрестоматію з української літератури, підручники з іноземних мов, Нової історії, історії СРСР, неорганічної хімії; для 9 – українську літературу, хрестоматію з цього предмету, англійську мову, основи дарвінізму, Нову історію, економічну географію капіталістичних країн; для 10 – хрестоматію з української літератури, граматику французької, німецької, англійської мов, астрономію, неорганічну хімію, історію СРСР, географічні атласи. Не отримали підручників заклади освіти і з російською мовою навчання, зокрема: для 3 класу – російську мову, 4 – історію, рідну мову, 5 – англійську, французьку; 7 – рідну літературу, фізику, неорганічну хімію, фізичну географію, англійську та французьку мови; 8 – хрестоматію з російської літератури, іноземні мови, фізику і збірник завдань з фізики, анатомію і фізіологію людини, історію СРСР, економічну географію СРСР; 9 – хрестоматію з російської літератури, збірник задач з географії, тригонометрії, основи дарвінізму, економічну географію капіталістичних країн; 10 російську літературу, хрестоматію з російської літератури, іноземні мови, неорганічну хімію. Тому, на новий 1946/47 навчальний рік необхідно було завезти російськомовних підручників із 92 назвами у кількості 637.196, але завезли підручників із 12 назвами у кількості 83.517 екземплярів [5, с. 247–251].

Недоліком роботи стали відсутність зв'язку уроків мови з розвитком мовлення, використання однорідних форм та методів роботи, невміння дітей застосувати теоретичний матеріал практично (вони не могли навести приклади), роботи залишались неохайними. Також – необхідно було підняти рівень словникової роботи та розвитку зв'язного літературного мовлення і його культури, приділити увагу зв'язкам нового матеріалу із вивченим (попереднім). А з метою поліпшення викладання цього предмету в україномовних школах необхідно було видати книги для читання «Родная речь» та передивитись збірники вправ з предмету [15, арк. 4зв].

Учні займались не лише урочною, але й позаурочною діяльністю, зокрема – гуртковою, спрямовану на розширення світогляду дітей та молоді, залучення до культурної спадщини. Ось що про це писала Аделіна Гриценко: «У 9–10 класах ми з подругами відвідували літературний гурток, який діяв при бібліотеці, що

розташовувався у двоповерховій будівлі на вул. Володимирівській (тоді – Короленка), майже поруч з Оперним театром. Пізніше на цьому місці спорудили Будинок політосвіти, перетворений згодом на концертний зал з непоганою акустикою, а потім – на банк «Україна»... З радянських кінофільмів у 1947–1948 рр. найпопулярнішими були «Сказання про землю Сибірську» з Мариною Ладініною у головній ролі, довоєнний фільм «Моя любов» з Лідією Смирноюю та «Подвиг розвідника» з Павлом Качочниковим... Всі нові фільми демонструвались у центральному кінотеатрі Києва – «Комсомолец України», у дворі якого знаходилась наша школа».

Аделіна Гриценко згадувала й туристичну поїздку до Москви, із визначними місцями якої та культурним життям, знайомили відвідувачів. «Поселили нас в школі, в класі (діло було влітку під час канікул), де, як у казармі, стояли ряди ліжок. Згадую, як Уляна Семенівна, намагаючись розмовляти російською, комусь, хто випадком заглянув в те помешкання, строго сказала: «Закрийте двері!»... Де ми тільки не були – і всю Москву оглянули, і в Мавзолеї побували, і в Кремлі, і в різних музеях, і по театрах та концертних залах ходили – вражень за десять днів турпоїздки ми отримали на десять наступних років. У Большому театрі слухали «Свєнєня Онегіна», в Будинку профспілок – чудовий концерт. Потрапила я навіть на панораму Бородинської битви, куди була страшенна черга. Правда, випадково: примазалась до екскурсії військових і якось проскочила. Щоб потрапити в музей образотворчих мистецтв ім. Пушкіна, стояли в черзі години чотири...» [9].

Тобто, в процесі вивчення російської мови в школах колишньої УРСР залишались актуальними питання пов'язані з елементарною грамотністю, культурою мовлення та письма. Її вивчення фактично перебувало на тому ж рівні, що і української. Успішність багато в чому залежала від спроможності дітей та їх батьків навчатись. Школи переживали період відбудови, що вплинуло на забезпечення навчально-методичного, програмового матеріалу та кадрового складу. Перспективою дослідження може стати вивчення проблеми в подальші періоди історії України.

Список використаних джерел

1. Думки населення України щодо статусу російської мови та місця російської мови в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/index.php?lang=ukr&cat=reports&id=58&page=2>
2. Постанова КМУ «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23 листопада 2011 р. №1392. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
3. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704 с.
4. Алпатов В. М. 150 языков и политика. 1917–1997: Социолінгвістическіе проблемы СССР и постсоветского пространства. – М.: РАН, Институт востоковедения, 1997. – 192 с.
5. Лаврут О. О. Вивчення української мови в школах Сталінської області (друга половина 40 – початок 50–х рр. ХХ ст.) // Гуржіївські історичні читання. – 2013. – Вип.13.
6. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. Р.2852.
7. Хміль Н. Діяльність журналу «Радянська школа» у 50–60-ті роки ХХ століття / Н. Хміль // Рідна школа. – 2007. – №9.
8. Як вона увійшла в життя уродженців Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/ridna-rosijska-mova.html>

9. Аделіна Гриценко. Перше мирне десятиліття. Шкільні роки (1945–1948) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/pershe-mirne-desyatilittya.-shkilni-roki-%281945-1948%29.html>
10. Сворак С. Д. Освіта на західноукраїнських землях у повоєнний період // УІЖ. – 1997. – №2.
11. ДАДО. – Ф. Р.2852. – Оп.1. – Спр.123.
12. Там само. – Спр.3.
13. Там само. – Спр.125.
14. Там само. – Спр.36.
15. Там само. – Спр.10.

References

1. Dumky naseleennja Ukrai'ny shhodo statusu rosij's'koi' movy ta miscja rosij's'koi' movy v osviti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kiis.com.ua/index.php?lang=ukr&cat=reports&id=58&page=2>
2. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennja Derzhavnogo standartu bazovoi' i povnoi' zagal'noi' seredn'oi' osvity» vid 23 lystopada 2011 r. №1392. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
3. Adamenko O. V. Ukrai'ns'ka pedagogichna nauka v drugij polovyni ХХ stolittja: Monografija. – Lugans'k: Al'ma-mater, 2005. – 704 s.
4. Alpatov V. M. 150 jazykov i politika. 1917–1997: Sociolingvistichekie problemy SSSR i postsovetского prostranstva. – M.: RAN, Institut vostokovedenija, 1997. – 192 s.
5. Lavrut O. O. Vyvchennja ukrai'ns'koi' movy v shkolah Stalins'koi' oblasti (druga polovyna 40 – pochatok 50–h rr. ХХ st.) // Gurzhii'vs'ki istorichni chytannja. – 2013. – Vyp.13.
6. Derzhavnyj arhiv Donec'koi' oblasti (dali – DADO). – F. R.2852.
7. Hmil' N. Dijal'nist' zhurnalu «Radjans'ka shkola» u 50–60-ti roky ХХ stolittja / N. Hmil' // Ridna shkola. – 2007. – №9.
8. Jak vona uvijshla v zhyttja urozhenciv Zaporiz'koi' oblasti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://incognita.day.kiev.ua/ridna-rosijska-mova.html>
9. Adelina Grycenko. Pershe myme desyatylittja. Shkil'ni roky (1945–1948) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://incognita.day.kiev.ua/pershe-mirne-desyatilittya.-shkilni-roki-%281945-1948%29.html>
10. Svorak S. D. Osvita na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah u povojennyj period // UIZh. – 1997. – №2.
11. DADO. – F. R.2852. – Op.1. – Spr.123.
12. Tam samo. – Spr.3.
13. Tam samo. – Spr.125.
14. Tam samo. – Spr.36.
15. Tam samo. – Spr.10.

Lavrut O. A., Ph.D., assistant professor of social and humanitarian disciplines and teaching methods of the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education, Assoc. (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

The study of the Russian language in schools in the USSR in the early postwar years

Actualy question was renewing of education potential Ukrainian SSR after finishing war action. The aim of our research is characteristic of the study of the Russian language in schools in the USSR in the early postwar years through the delineation and sources historiographical heritage; analysis of quantitative indicators of educational institutions; characteristic of the Soviet government's introduction of the Russian language throughout the Republic and of the reaction in different regions; clarify the subject of study in different schools and classes; scientific, methodological and financial support; determining future research prospects. One's important etap it was made up for lose because of most quantity hour, appointmented for learning not only mother tongue, else and international – Russian. Gradual languages of the ehnnoses, who lived in the territoria pasr republic, was losed chance of evolution own language identifiсal. So was reductioned, and last annuled quantiry ethnos schools: polish, hangarian, moldavian etc.

In studying the Russian language in schools in the former republics remain relevant issues related to elementary literacy, culture, speech and writing. Its study actually stayed at the same level as Ukrainian. The success is largely dependent on the ability of children and their parents learn. Schools have experienced a period of reconstruction that affected the provision of educational and methodical, program material and staff. Perspective research study can be a problem in future periods in the history of Ukraine.

Keywords: education process, pupils, school, Russian language, Ukrainian language, burden job, secure, pupil books, examinations.

Лаврут О. А., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин и методики их преподавания, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Славянск), lavrut.olga@gmail.com

Изучение русского языка в школах УССР в первые послевоенные годы

После окончания военных действий актуальным вопросом стало возрождение образовательного потенциала Украинской ССР. Целью нашего исследования является характеристика вопросов изучения русского языка в школах УССР в первые послевоенные годы через определение историографического и источниковедческого наследия; анализ количественных показателей учебных заведений; характеристику политики советского правительства о введении русского языка по всей территории республики и реакции этого в разных ее регионах; выяснения изучения предмета в разных школах и классах; научно-методологического и материального обеспечения; определения дальнейшей перспективы исследования. Одним из важных этапов этого стало возобновление утраченного из-за увеличения количества часов, отведенных на изучение не только родного языка, но и интернационального – русского. Постепенно языки этносов, которые проживали на территории бывшей республики, утрачивали возможность эволюционировать собственную языковую идентичность. Так, были сокращены, а позже и вовсе исчезли этнические школы: польские, венгерские, молдавские.

В процессе изучения русского языка в школах бывшей республики остаются актуальными вопросы, связанные с элементарной грамотностью, культурой речи и письма. Его изучение фактически находилось на том же уровне, что и украинском. Успешность во многом зависела от способности детей и их родителей учиться. Школы переживали период восстановления, что повлияло на обеспечение учебно-методического, программного материала и кадрового состава. Перспективой исследования может стать изучение проблемы в последующие периоды истории Украины.

***Ключевые слова:** учебный процесс, ученики, школа, русский язык, украинский язык, нагрузка, обеспечение, учебники, экзамены.*

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

КОЛЕКТИВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» НА ПЕРЕХРЕСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ (Ч.2)

Ілюструються зміни у ставленні колективів педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.) до реформування їхнього професійного середовища. Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило проілюструвати тлумачення викладачами вишів мети змін; виявити її реальне та бажане змістове наповнення переділу сфер впливу між педагогічними інститутами, порівняти організацію процесу перетворень у різних регіонах, сферах та напрямках.

***Ключові слова:** посвядження, реформи освіти, вища педагогічна школа, десталінізація.*

Не менше уваги, аніж переформатуванню сітки вишів, педагоги УРСР приділили донесенню до широкого загалу свого бачення організації навчального процесу. Прикметно, що пропозиції освітня тут подавалися упродовж усього часу більш-менш рівномірно. Вони не були тенденційними, не були штучно прив'язані до прийняття чужого закону та не стосувалися організованого владою обговорення. Це був голос практики, висловлення наболілого чи дійсно бажаного у часи змін. Часто публікації з'являлися уже як реакція на прийняті владою рішення.

Рішучих змін зазнали правила прийому до вишів. Із травня 1955 р. в усіх вузах (за винятком філологічних відділень) скасовувалися усні вступні іспити з російської мови і літератури. Відмінили також і ценз у 17 років для прийому на загальні відділи у суворій

відповідності з роботою, коли у будівельні виші приймали лише будівельників, в учительські – учителів. Нове розпорядження дозволяло навчатися на іншій, ніж основна за місцем роботи, спеціальності. Умова була лише одна: студент мав перейти на іншу роботу за профілем навчання за 3 роки опанування нового фаху [1]. Такі правила не знайшли заперечення. З рештою, контингент вишів зростав. Надалі реформи лише поглиблювалися. У 1957 р. абітурієнти до педагогічних вишів склали зовсім нові для педвузів іспити. Серед таких були екзамен з деталей машини на фізико-математичному факультеті чи то опору металів, а бажаючи вступити на філологічні факультети уперше склали іспити зі співів, хору та сольфеджіо. Прикметно, що багато школярів вдало справлялися із такою задачею та поповнювали ряди майбутніх учителів. Так, у КДПІ із 49 абітурієнтів 1957 р., що воліли вступити на фізико-математичний факультет, 42 отримали «добре» та «відмінно» на технічних екзаменах [3].

Та цим зміни «правил гри» не обмежилися. Уже за три роки, у квітні 1960, умови прийому до вишів знову змінилися. Влада увела віковий ценз для студентів стаціонару у 35 років, на заочний же відділ приймали всіх обмежень. Встановлювалася й першочерговість прийому поза конкурсом осіб, що вступали до вишів після виробництва та з радгоспів та колгоспів з 2 річним виробничим стажем, а також демобілізованих воїнів Радянської Армії. Для освітніх закладів навіть встановили правило: молодь із дворічним виробничим стажем повинна була складати не менше 20% від плану прийому [7].

Але під кінець «відлиги» питання так і залишилося відкритим. У пресі у жовтні 1963 р. почалася відкрита дискусія з цього приводу, народжена публікацією «Вимоги сучасності» за авторством проректора КДУ В. Цветкова та декана хімічного факультету А. Пилипенка. Педагоги стверджували, що найбільш творчий період життя людини в галузі математики становив 20–45 років, а в галузі природознавства 30–50 років. Це спонукало їх до висновків, що геронтократична радянська дійсність мала зменшити середній вік докторів наук у країні, які просто не повинні бути старими. А задля цього варто було б реформувати всю систему освіти. Для початку вони рекомендували зменшити термін навчання в школі до 10 років, а потім, після готовності до самостійної роботи на виробництві, це давало змогу закінчувати навчання молоді у вузі у 21–22 роки [9]. Відповідно й крайній віковий межі для навчання у виші мали б бути переглянутими.

Київських колег підтримали у Вінниці, того ж 1963 року запропонувавши, аби влада законодавчо обмежити вік для стаціонару 30 роками, а для заочного таких рамок вінничани не рекомендували вводити, мотивуючи це позицією: «дозволити вчитися всім, хто хоче». Неоднозначно й виглядала їхня пропозиція продовжити чинність дії конкурсу для вступників протягом I семестру їхнього навчання. Таким чином викладачі Вінницького ДПІ хотіли мати право відрахувати з вишу «випадкових» абітурієнтів, які не планували у подальшому пов'язувати своє життя з педагогічною діяльністю [8]. Зазнали змін не лише підходи до прийому студентів, а й до часу їхнього перебування у виші. Так, у 1957 р. минув останній рік підготовки спеціаліста вишів за чотирирічним терміном. Надалі програми мали б розроблятися на 5 років прищеплення професійних